

УДК 347.958

Гонгало Регіна Францівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПІДСТАВИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Постановка проблеми. Значення дослідження підстав перегляду полягає у тому, щоб встановити, які обставини необхідні для подання заяви до суду про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. А також потрібно проаналізувати, чому ці обставини вважаються нововиявленими.

Стан дослідження теми. Науковцями та юристами-практиками неодноразово здійснено аналіз положень ЦПК України. Проблематиці підстав перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами присвячено, зокрема, праці таких вчених як: Л.О. Терехова, А.М. Бойко, Н.В. Волкова, Т. Лук'янчук, Л.С. Морозова, А.В. Питомець, Н.Ю. Сакара, М.К. Треушніков та ін.

Однак проблема узгодженості норм цивільного процесуального законодавства України, що підстав перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, залишається не до кінця вирішеною.

Метою статті є здійснення аналізу підстав перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами встановлення недоліків правового регулювання даного питання та визначення шляхів їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Законодавець в ч. 2 ст. 423 ЦПК встановлює вичерпний перелік підстав для перегляду:

– істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою на час розгляду справи;

– встановлений вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності,

що набрали законної сили, факт надання за відомо неправильного висновку експерта, завідомо не правдивих показань свідка, завідомо не правильного перекладу, фальшивості письмових речових чи електронних доказів, що призвели до ухвалення не законного рішення у даній справі;

– скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, що підлягають перегляду.

При цьому перелік підстав для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, який наведений у ч. 2 ст. 423 ЦПК України, розширеному тлумаченню не підлягає.

Розглянемо наведені підстави детальніше.

Істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою на час розгляду справи.

Більшість справ, що надходять до судів про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, переглядається саме з цієї підстави. Згідно зі Звітом судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2018 рік до судів першої інстанції надійшло 1 509 заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами. Із них 1 416 заяви (96%) було подано за даною підставою [1].

Це пов'язано з тим, що наведена підстава повністю характеризує поняття нововиявлених обставин, і як зазначає Л.О. Терехова таке формулювання є досить неконкретним, оскільки в ньому містяться загальні істотні характеристики усіх інших підстав для перегляду. Проте навести більш точне визначення такої підстави неможливо, як

і неможливо перелічити всі ймовірні обставини, які можуть вплинути на розгляд кожної конкретної справи [2]. Тому рішення щодо обґрунтованості заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 423 ЦПК, приймається на розсуд суду.

Отже, дана підстава містить в собі всі ознаки нововиявлених обставин.

Як приклад можна навести випадок, коли громадянка звернулася до суду з позовом до своєї сестри про визнання права на полови-ну спадкоємного майна, яке залишилося після смерті їх батька. У позовній заяві позивач посилялася на те, що вона та відповідач є спадкоє-мцями за законом і тому мають рівне право на спадщину. Суд постановив рішення, яким визнав за кожним із спадкоємців право на 1/2 частину спадкоємного майна. Після того як судове рішення по справі набрало законної сили, відповідачу стало відомо про те, що в нотаріальній конторі є заповіт, яким все своє майно батько заповідав їй. У даному випадку складення заповіту є нововиявленою обставиною, при наявності якої відповідач по справі може звернутися до суду із заявою про перегляд рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами. В цьому випадку рішення не може визнаватися правильним та підлягає перегляду.

Слід відмітити, що не вважаються нововиявленими обставинами ті, на які спиралася особа, яка брала участь у справі, у своїх поясненнях, апеляційній або касаційній скарзі чи в заяві про перегляд судового рішення Верховного Суду України або які могли бути встановлені при всебічному і повному з'ясуванні судом обставин справи.

Також не визнаються підставами для перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами неподання стороною або особою, яка бере участь у справі, доказу, про який їй було відомо та який підтверджує відповідні обставини, а також якщо існує відмова суду у прийнятті доказів

Не можуть визнаватися нововиявленими обставинами процесуальні недоліки розгляду справи (неналежне повідомлення заявника про час і місце розгляду справи, неповне встановлення фактичних обставин справи, порушення порядку дослідження доказів). Такі обставини є підставою для перегляду судового рішення в апеляційному чи касаційному порядку.

Ще часто підставою для звернення до суду є неналежне здійснення судом обов'язків стосовно встановлення складу учасників судового розгляду, належного відповідача, дослідження

обставин справи, що є недопустимим порушенням процесуального права.

Ще трапляються випадки, коли суд трактує як нововиявлені обставини ті, які виникли після ухвалення судового рішення, інакше кажучи які є новими. Судам потрібно звернути увагу на те, що нововиявленою може бути визнана тільки та обставина, яка існувала в об'єктивній дійсності на момент ухвалення рішення. Обставина, яка виникла пізніше, є такою, що не могла бути врахована судом при розгляді справи, тому є підставою для нового звернення до суду.

Судам потрібно ураховувати, що підставою перегляду рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами є наявність обставини, що може істотно вплинути на вирішення справи. Не можуть вважатися істотними обставинами необґрунтовані судження заявника, невеликі уточнення обставин справи тощо.

Встановлений вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, факт надання за відомо неправильного висновку експерта, завідомо не правдивих показань свідка, завідомо не правильного перекладу, фальшивості письмових речових чи електронних доказів, що призвели до ухвалення не законного рішення у даній справі.

Для застосування даної підстави перегляду необхідні дві умови:

- наявність вироку, що набрав законної сили та який встановлює явно неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправдивий переклад, фальшивість документів або речових доказів;

- дані обставини потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення.

За повідомлення завідомо неправдивих відомостей про факти учасниками процесу настає кримінальна відповідальність за ст. 384 Кримінального кодексу України.

Даний склад злочину складається з об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони.

Об'єктом даного злочину є діяльність суду із всебічного, повного та об'єктивного з'ясування обставин справи.

Об'єктивна сторона цього складу злочину проявляється у трьох ознаках:

- 1) завідомо неправдивих показаннях свідка;
- 2) завідомо неправдивому висновку експерта;
- 3) завідомо неправдивому перекладі [3].

Суб'єкт злочину є спеціальним – це особа, яка до вчинення злочину досягла 16-річного віку

і є свідком у справі, призначена експертом або залучена як перекладач.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у формі прямого умислу [4].

Однак свідоме спотворення відомостей про факти, які існували в дійсності, може й не тягнути за собою кримінальної відповідальності. Наприклад, дача експертом завідомо неправильного висновку, а перекладачем – здійснення завідомо неправильного перекладу внаслідок застосування до них залякування, погроз вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням чи пошкодженням майна цих осіб або їх близьких, насильства чи інших незаконних заходів з боку інших осіб або осіб, які є учасниками процесу, або посадових осіб, не можуть згідно із ст. 40 КК України розцінюватися як кримінально-карані діяння. Кримінальну відповідальність у цих випадках зобов'язані нести ті особи, які вжили недозволені законом заходи отримання доказів.

Повідомлення неправдивих відомостей внаслідок добросовісної помилки будь-якого учасника процесу, в тому числі експерта та перекладача, не є фальсифікацією доказів, виходячи зі змісту ст. 384 КК України, оскільки в їхніх діях відсутня така форма вини як умисел. Однак і в цій ситуації судові рішення залишається неправосудним і через це воно повинно бути переглянуте за нововиявленими обставинами. Але в цій ситуації одержати вирок суду неможливо, проте у випадку виявлення такої добросовісної помилки потрібно також провести перегляд справи за нововиявленими обставинами, оскільки ця обставина була невідома заявнику та суду при прийнятті рішення по справі і вплинула на це рішення.

Тому потрібно звернути на це увагу законодавцю, оскільки кримінальне провадження може закінчуватися не лише винесенням вироку. Так, відповідно до ст. 369 Кримінально-процесуального кодексу України судові рішення має форму вироку або ухвали. Наприклад, коли з'являються під час судового розгляду підстави для закриття справи, суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження, а якщо такі підстави з'ясувалися під час досудового розслідування – прокурор приймає постанову. Зокрема, справа підлягає закриттю, у випадку смерті особи, потерпілий (його представник) відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, особу звільнили від кримінальної відповідальності, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення. В такому випадку відкриття цивільної

справи у зв'язку з нововиявленими обставинами неможливе.

Цю проблему спробував вирішити Пленум Верховного Суду України. Так у випадках, коли відносно особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, провадження у кримінальній справі в силу закону не може бути закінчене постановленням вироку (за впливом строків давності, внаслідок акта амністії, помилування, недосягнення віку кримінальної відповідальності, у зв'язку зі смертю), на підтвердження наявності вказаних обставин суд може врахувати постанову слідчих органів по результатах розслідування, проведеного в порядку кримінального судочинства, якщо вона винесена у суворій відповідності з законом (п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27.02.1981 р.).

Проте постанова суперечить прийнятому у 2012 році КПК України. По-перше, внаслідок прийняття акта амністії або помилування особа не звільняється від кримінальної відповідальності (особа тільки звільняється від відбування покарання). В цьому випадку провадження у кримінальній справі закінчується постановленням вироку, але після прийняття акта амністії або помилування вирок змінюється або скасовується і постановляється новий. По-друге, у зв'язку з недосягненням особи віку кримінальної відповідальності відкривається кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру за результатами якого судом постановлюється ухвала, а не постанова слідчих органів.

Підставою для перегляду за нововиявленими обставинами також може бути фальсифікація (підроблення) доказів, що завжди є результатом умисних дій певних осіб, які намагаються спотворити, перевернути справжні відомості про події чи факти з метою досягнення бажаних для них результатів.

Фальсифікація – дія, що виражається в умисному спотворенні, викривленні, переверненні, підтасуванні або завідомо неправильному тлумаченні, висвітленні тих чи інших явищ, подій, фактів тощо [5]. Вона може виражатися в умисному штучному створенні предметів з метою надання їм ознак речових чи письмових доказів, умисному поданні в якості останніх таких предметів, які такими насправді не є, тощо.

О.М. Бойко під штучним створенням доказів або іншої фальсифікації розуміє підроблення документів, що є доказами у справі, підміну або знищення речових доказів [6].

Встановлені вироком суду, що набрав чинності, фальшивість доказу, що призвели до ухвалення незаконного або необґрунтованого судового акту, є нововиявленими обставинами за наявності двох умов:

а) фальшивими мають бути визнані ті докази, на підставі оцінки яких судом встановлені факти, що лежать в основі рішення.

б) фальсифікація має бути обов'язково встановлена вироком суду, що вступив в законну силу, тобто особа, що допустила фальсифікацію, має бути засудженою шляхом притягнення до відповідної кримінальної відповідальності.

Фальсифікація (підроблення) документів та речових доказів входять до складу злочину за ст. 199, 205¹, 216, 220², 223¹, 224, 263¹, 318, 321¹, 358, 366 КК України.

Тобто, основною умовою, за наявності якої вказані факти можуть бути віднесені до нововиявлених обставин, є тільки вирок суду.

Скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, що підлягають перегляду.

Обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом (п. 4 ст. 82 ЦПК). Вирок суду в кримінальному провадженні, ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності або постанова обов'язковими для суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалений вирок, ухвала або постанова суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою (п. 6 ст. 82 ЦПК).

Обставини встановлені судовим рішенням є преюдиціальними. Преюдиціальність розглядається, як один із наслідків вступу вироку чи рішення суду в законну силу, та полягає у наданні обов'язкового значення висновку суду по даній справі, для всіх наступних справ, в межах, встановлених рішенням чи вироком обставин. Обов'язковість судових висновків, відображених в судовому рішенні, нерозривно пов'язана з юридичним припущенням (презумпцією) істинності рішення чи вироку, що набрав законної сили. Раніше винесене рішення обов'язкове для суду, що розглядає іншу цивільну справу, пов'язану з першою. Вирок, що набрав законної сили, обов'язковий для суду, що розглядає цивільну справу в межах встановлених в п. 6 ст. 82 ЦПК.

Під преюдицією розуміють юридичне правило, згідно якого рішення (вирок) одного суду, що набрало законної сили, є обов'язковим для іншого, а тому виключається повторний розгляд однієї і тієї ж справи в цілому або в частині. Суть преюдиції при розгляді цивільних справ полягає в тому, що суд не повинен встановлювати ті юридичні факти, які вже були встановлені попереднім рішенням (вироком). Попереднє рішення має преюдиціальне значення, а встановлені ним обставини є преюдиціальними фактами.

На думку М.К. Треушніков преюдиційно встановлені факти звільнюються від доказування, тому що вони разом з об'єктивною істинністю вже встановлені в рішенні чи вироку суду, що набрав законної сили, і відсутня будь-яка необхідність їх нового встановлення, тобто піддавати сумніву істинність і стабільність судового акту, що набрав законної сили [7].

В.В. Масюк визначав преюдицію як встановлене процесуальним законом правило (нетиповий нормативний припис) звільнення від доказування обставин, встановлених рішенням суду при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини. Преюдиціальність становить обов'язок суду, який розглядає цивільну справу, визнати такими, що не потребують доказування, обставини, встановлені рішенням суду, яке набрало законної сили. Нормативний вплив преюдиції зумовлює системну преюдиціальність судових актів [8].

Ю.М. Грошевой визначав преюдицію як певне правило, що реалізується у доказуванні, відповідно до якого особа, яка здійснює оцінку доказів, вправі вважати встановленими обставини, які мають значення для вирішення справи [9].

Також виділяють об'єктивні та суб'єктивні межі преюдиції. До об'єктивних меж відноситься коло фактів, встановлених відповідним процесуальним актом, що не підлягали доказуванню. До суб'єктивних меж преюдиції відноситься коло осіб, на яких вона поширювалась.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Якщо прийняте нове судове рішення, що скасовує преюдиційність фактів, покладених в основу іншого судового рішення, то виникає питання щодо перегляду попереднього рішення цивільного суду. Оскільки частіше за все строки для можливості порушення будь-якого іншого виду перегляду пройшли, то залишається єдиний варіант – перегляд за нововиявленими обставинами.

Підсумовуючи, слід зазначити, що вдосконалення положень цивільного процесуального законодавства щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами сприятиме

підвищенню ефективності судового захисту прав та інтересів осіб і забезпечить незмінність прийнятих судових рішень, що вступили в законну силу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства. URL: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/Sud_statystuka_Zvit_2018/.
2. Терехова Л.А. Система пересмотра судебных актов в механизме судебной защиты. Москва : Волтерс Клувер. 2007. 315 с.
3. Бойко А.М. Завідомо неправдиве показання. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р.* / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : Каннон, А.С.К., 2001 953 с.
4. Уголовный кодекс Украины. Комментарий / под ред. Ю.А.Кармазина и Е.Л. Стрельцова. Харьков : ООО «Одиссей», 2001. 802 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпень – ВІФ Перун, 2003. 1315 с.
6. Научно-практический комментарий к уголовно-процессуальному кодексу Украины / под ред. В.Т. Маляренко и В.Г. Гончаренко. Київ, 2003. 782 с.
7. Треушников М.К. Доказательства и доказывание в советском гражданском процессе. Москва : Моск. гос. ун-т, 1982. 160 с.
8. Масюк В.В. Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 20 с.
9. Грошевий Ю.М. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2 (33) – 3(34). С. 687.

Гонгало Регіна Францівна

ПІДСТАВИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

У статті викладено наукові результати аналізу положень нової редакції Цивільного процесуального кодексу України та надано оцінку підстав перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, а також проаналізовано, чому ці обставини вважаються нововиявленими. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення положень цивільного процесуального законодавства щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Ключові слова: правосуддя, цивільний процес, ново виявлені обставини, вирок суду, висновок експерта, свідок, ухвала.

Гонгало Регина Францевна

ОСНОВАНИЯ ПЕРЕСМОТРА СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ ПО ВНОВЬ ОТКРЫВШИМСЯ ОБСТОЯТЕЛЬСТВАМ

В статье изложены научные результаты анализа положений новой редакции Гражданского процессуального кодекса Украины и дана оценка оснований пересмотра судебных решений по вновь открывшимся обстоятельствам, а также проанализировано, почему эти обстоятельства считаются вновь открывшимися. Сформулированы предложения по совершенствованию положений гражданского процессуального законодательства о пересмотре судебных решений по вновь открывшимся обстоятельствам.

Ключевые слова: правосудие, гражданский процесс, вновь открывшиеся обстоятельства, приговор суда, заключение эксперта, свидетель, определение.

Gongalo Regina Frantsivna

REASONS FOR REVIEW OF JUDICIAL DECISIONS

The article presents the scientific results of the analysis of the provisions of the new wording of the Civil Procedure Code of Ukraine and provides an assessment of the grounds for reviewing court decisions in newly discovered circumstances, and also analyzes why these circumstances are considered newly discovered. Suggestions are made to improve the provisions of civil procedural law for reviewing court decisions in newly discovered circumstances.

The legislator in Part 2 of Art. 423 of the CPC establishes an exhaustive list of grounds for review:

- material circumstances of the case that were not established by the court and were not and could not be known to the person who filed the application at the time of the case;
- established by a verdict or decision to close criminal proceedings and release a person from criminal responsibility who has entered into force, the fact of providing, in the case of a known incorrect conclusion of an expert, obviously not true testimony of a witness, knowingly incorrect translation, false written or electronic evidence that led to not a legal decision in this case;
- the cancellation of the judgment which became the basis for the adjudication to be reviewed. The list of grounds for review of court decisions on newly discovered circumstances, which is given in Part 2 of Art. 423 of the CPC of Ukraine is not subject to extended interpretation.

A new court decision overturns the admissibility of the facts underlying another court decision, the question arises as to the review of a previous civil court decision. Since most of the time limits for the possibility of violating any other type of review have passed, there remains the only option - reviewing the newly discovered circumstances.

Key words: justice, civil process, newly discovered circumstances, sentence of court, expert's opinion, witness, decision.